

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.80-89>**Клим Н.М.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, фінансів та готельно-ресторанної справи
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4949-6644>

Лашманов Д.В.

аспірант
Національний лісотехнічний університет України

Klym Nadiia

Candidate of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Accounting,
Finance and Hospitality management
Ukrainian National Forestry University

Lashmanov Denys

Postgraduate Student
Ukrainian National Forestry University

РЕКРЕАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

RECREATIONAL ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF NATURAL PROTECTED AREAS

У статті проаналізовано поняття «рекреаційна діяльність», визначено, що воно не повністю відповідає вимогам сучасності, оскільки певною мірою в умовах глобалізації суспільства, під рекреаційною діяльністю слід розуміти не тільки створення умов для відпочинку чи фізичного оздоровлення, а заходи із реабілітації психологічних травм та станів. Сформовано моделі рекреаційного підприємництва на природоохоронних територіях України, які є ключовими інструментами для забезпечення сталого розвитку, збереження біорізноманіття та підвищення економічної ефективності цих територій. Визначено, що рішення щодо використання та впровадження тої чи іншої моделі у першу чергу залежить від фінансово-економічної складової можливості одержання підприємницького прибутку, її ресурсних можливостей та перспектив розвитку бізнесу. Встановлено, що розвиток підприємництва на рекреаційних територіях є не тільки джерелом фінансового ресурсу, а й виступає одним із напрямків розвитку інфраструктурних проектів.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, рекреаційне підприємництво, природоохоронна діяльність, рекреаційні території, рекреаційна сфера.

The article analyzes the concept of "recreational activity", it is determined that it does not fully meet the requirements of modernity, since to a certain extent in the conditions of globalization of society and the emergence of emotional and psychological tensions, recreational activity should be understood not only as the creation of conditions for recreation or physical recovery, but also as measures for the rehabilitation of psychological injuries and conditions. It is proved that activities in the field of recreation today can take place outside the boundaries of recreational zones and be associated with simple rest in an ordinary natural environment that does not belong to recreational zones, and therefore environmental protection activities should extend not only to recreational or protected areas, but also to the natural environment and recreational areas of public use. Models of recreational entrepreneurship in nature-protected areas of Ukraine have been formed, which are key tools for ensuring sustainable development, preserving biodiversity and increasing the economic efficiency of these territories. It was determined that the decision to use and implement a particular model primarily depends on the financial and economic component of the possibility of obtaining entrepreneurial profit in accordance with the specifics of the recreational area, its resource capabilities and business development prospects. It was established that the development of entrepreneurship in recreational areas is not only a source of financial resources, but also acts as one of the directions for the development of infrastructure projects, such as the construction of roads, water supply, sewage networks, lighting, recreation areas, tourist routes, etc. It follows that one of the root causes of the slow development of recreational entrepreneurship in nature conservation areas is the financial component, which requires significant capital and investment. The development of entrepreneurship in recreational areas is inextricably linked to many external factors unrelated to the process of organizing business itself, in particular, this concerns the level of income of the population, the cost of services,

the economic situation in the country and the world, competition in the market and other factors of uncertainty, and therefore it is extremely important to determine the prospects for the profitability of entrepreneurship in the recreational sector.

Keywords: recreational activities, recreational entrepreneurship, environmental protection activities, recreational areas, recreational sphere.

Постановка проблеми. Виходячи із сьогоднішніх соціально-психологічних потреб та реалій розвиток рекреаційного підприємництва потребує зміни підходів до розуміння сутності рекреаційної діяльності, рекреаційних ресурсів та потреб населення, а також його значення на розвиток природоохоронних територій та екологічні наслідки на території, які використовуються із метою надання послуг туризму та рекреації, розширення законодавчого врегулювання цих аспектів діяльності суб'єктів господарювання. Зростання темпу життя та психологічно-емоційного навантаження на стан людини розвиток рекреаційного підприємництва набуває актуальності та необхідності для духовного, психологічного та фізичного відновлення сил людей, а також є фактором розвитку територій задіяних у цих сферах, забезпеченні створенні та розвитку інфраструктурних проєктів, соціальної та економічної складової функціонування місцевих громад. Проте, незважаючи на актуальність розвитку рекреаційного підприємництва виникає необхідність законодавчого врегулювання та унормування процедур ведення бізнесу у сфері надання рекреаційних і відпочинкових послуг, а тому дослідження та вивчення проблем, які виникають у ході організації такого виду підприємництва та інвестування у його розвиток сприяють їх вирішенню і удосконаленню виходячи із соціально-економічної та екологічної складової необхідної для природоохоронної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість наукових праць та висвітлених у них напрямків розвитку рекреаційних територій та їх соціально-економічного значення, питання провадження підприємницької діяльності та забезпечення охорони навколишнього середовища залишається актуальним у зв'язку із зростанням необхідності морально-психологічного відновлення здоров'я людини в умовах урбанізації суспільства, а також зважаючи на обставини пов'язані із стресовими станами унаслідок ведення бойових дій. Дослідження підприємницького потенціалу рекреаційних територій та можливість забезпечення їх розвитку у економічному і соціальному розумінні, а також організації природоохоронних заходів для збереження навколишнього середовища досліджено у працях А. Завербного [1], Т. Колесник, В. Багнети [3], Г. Омельчак [4], М. Паски, О. Графської, О. Кулика [5], О. Сущенко [7], С. Філюка [8], Ю. Юхновської, А. Діденко, О. Риженко, Б. Корнелюка [9]. Поряд із цим, залишається і актуальним питання розвитку та зміни сучасних підходів і моделей до визначення рекреаційного потенціалу територій, як джерела доходу місцевих громад, населення та бізнесу.

Формулювання завдання дослідження. Метою проведення дослідження організації та здійснення рекреаційного підприємництва є визначення його суті та структури, як фактора розвитку економічної та фінансової ефективності природоохоронних територій та його соціального значення у розвитку громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провадження рекреаційного підприємництва та його роль і значення у економіко-соціальній складовій розвитку природоохоронних територій, а також територіальних громад, де здійснюється така підприємницька діяльність є одним із визначальних факторів становлення галузі у сфері туризму та рекреації [1].

Відповідно до Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: «...рекреаційна діяльність – діяльність, що здійснюється з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людей шляхом створення умов для їх загальнооздоровчого і пізнавального відпочинку» [5], проте на нашу думку це твердження певною мірою є не повним і не повністю відповідає вимогам сучасності, оскільки певною мірою в умовах глобалізації суспільства та виникнення емоційно-психологічних напружень, що пов'язані із виникненням психо-травматичних обставин, під рекреаційною діяльністю слід розуміти не тільки створення умов для відпочинку чи фізичного оздоровлення, а заходи із реабілітації психологічних травм та станів. Поряд із цим, варто наголосити, що діяльність у сфері рекреації на сьогоднішній день може відбуватись і поза межами рекреаційних зон, і бути пов'язана із простим відпочинком у звичайному природному середовищі, яке не відноситься до рекреаційних зон, а тому заходи природоохоронної діяльності мають розповсюджуватись не тільки на рекреаційні чи заповідні території, а й на природне середовище та відпочинкові зони загального користування.

Сучасні підходи до рекреаційної діяльності, мають бути дещо розширені відповідно до вимог сучасного урбанізованого світу, із погляду на їх значення для бізнесу, територіальних громад та держави в цілому. Для бізнесу такі підходи полягають у визначенні економічно-фінансових передумов організації рекреаційного підприємництва для розуміння можливостей інвестування коштів з метою отримання прибутку, а для органів місцевої є можливістю соціально-економічного розвитку регіону від підприємницьких доходів у вигляді податків, а також грантових надходжень від благодійних фондів, міжнародних організацій, та фінансової бюджетної та інвестиційної підтримки програм розвитку природоохоронних територій. В загальному соціально-економічний ефект для органів державної влади має полягати у двоякому аспекті, зокрема власне розвитку рекреаційної території і рекреаційного потенціалу країни, а також забезпечення її прибутковості для розвитку громади та регіону в цілому. Трьохстороння взаємодія бізнесу, держави та органів самоврядування може дати поштовх до активізації сфери рекреаційного підприємництва наслідком чого буде соціально-економічний розвиток природоохоронних територій [2]. Тобто, організація рекреаційного підприємництва є одним із факторів створення передумов сталого розвитку природоохоронних територій на яких

інші види діяльності не здійснюється в силу приписів законодавчих норм або територій, які географічно віддалені від промислово-виробничих центрів та є економічно не привабливими для ведення виробничої діяльності, тому такий вид підприємництва виступає каталізатором підвищення їх економічної ефективності та корисності для громад. Традиційні моделі розвитку рекреаційного підприємництва, у певній мірі більш зосередженні на лікувально-туристичному напрямку діяльності, у той час, як новітні моделі пов'язані із зростанням урбаністичного розвитку економіки і міст, і відповідно необхідністю морально-психологічного розвантаження психічного стану людини у місцях із меншим навантаженням кількості населення та природною тишею [1; 2; 5; 9], рис. 1.

Наведені моделі мають свої переваги і недоліки, які залежать від багатьох факторів та потребують аналізу щодо їх використання у практичній діяльності для підприємництва. Рішення щодо використання та впровадження тої чи іншої моделі у першу чергу залежить від фінансово-економічної складової можливості одержання підприємницького прибутку відповідно до специфіки рекреаційної території, її ресурсних можливостей та перспектив розвитку бізнесу. Наступним фактором, який впливає на підприємницьке рішення щодо вкладення коштів у розвиток рекреаційних територій є аналіз можливості забезпечення заходів природоохоронного характеру та їх вартість у фінансовому виразі [7]. Тому, при прийнятті рішення щодо вкладення коштів у розвиток бізнесу на рекреаційних територіях для суб'єкта господарювання основним фактором залишається можливість одержання прибутку, а для власника рекреаційної території можливість забезпечити її збереження та розвиток.

Пошук балансу між бажанням одержати прибуток та забезпеченням природоохоронної діяльності і є тією

основною, яка впливає на вибір моделі рекреаційного підприємництва для одержання підприємницького прибутку та забезпечує ефективне використання природних ресурсів для розвитку такої території, всього регіону, і є додатковим фінансовим джерелом відповідного органу управління рекреаційною територією, у тому числі і для забезпечення природоохоронних заходів.

Розвиток підприємництва на рекреаційних територіях є не тільки джерелом фінансового ресурсу, а й виступає одним із напрямків розвитку інфраструктурних проектів, таких як облаштування доріг, водогону, каналізаційних мереж, освітлення, зон відпочинку, туристичних маршрутів тощо [4]. Звідси випливає, що однією із першопричин повільного розвитку рекреаційного підприємництва на природоохоронних територіях є фінансова складова, яка вимагає значних капіталовкладень і інвестицій, що у свою чергу потребує додаткового законодавчого врегулювання та захисту вкладених інвестицій, оскільки зважаючи на необхідність вираховування особливий статус територій віддача у таких проектах є довготерміною [6]. А отже, проблеми розвитку рекреаційних територій завдяки підприємницькій діяльності потребують уваги із боку держави, і з боку місцевих органів влади, їх взаємодії із бізнесом в частині знаходження консенсусу щодо формування сприятливого ринкового середовища через систему економічного стимулювання, а саме: надання пільг, оподаткування, кредитування, напрямків розвитку та забезпечення рівних умов ведення бізнесу.

Розвиток підприємництва на рекреаційних територіях нерозривно залежить і від багатьох зовнішніх факторів непов'язаних із самим процесом організації ведення бізнесу, зокрема це стосується рівня доходів населення, вартості послуг, економічної ситуації в країні та світі, конкуренції на ринку та інших факторів невизначеності, і тому визначити перспективи прибут-

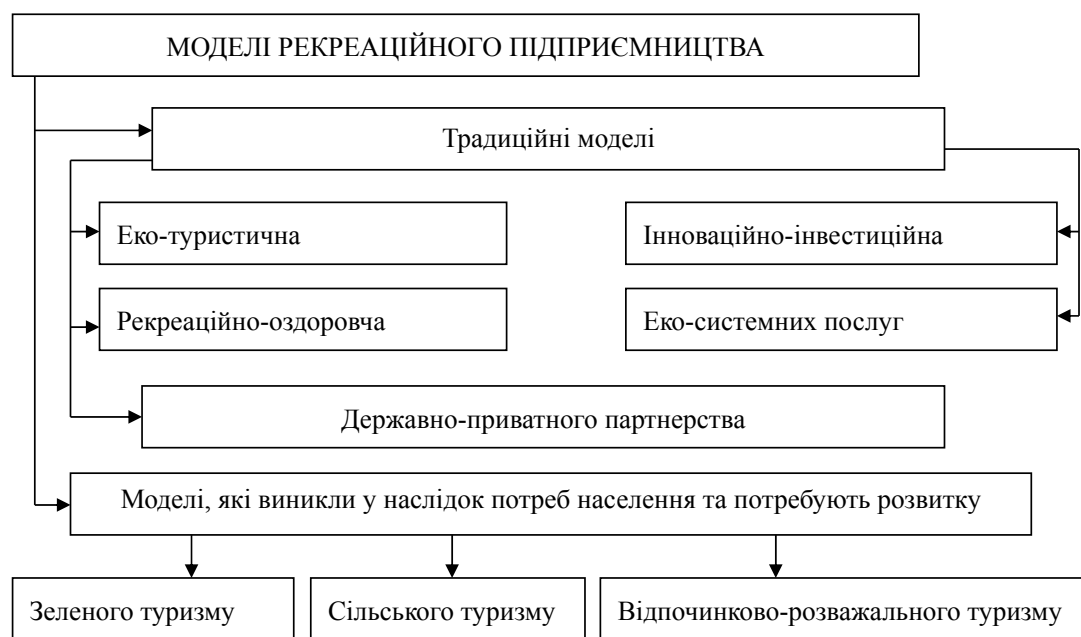

Рис. 1. Моделі рекреаційного підприємництва

Джерело: сформовано авторами на основі джерел [1; 2; 5; 9] та власних досліджень

ковості підприємництва у рекреаційній сфері надзвичайно важно [3].

Щодо державницького підходу, варто відзначити, що розвиток рекреаційного підприємництва, окрім надання послуг оздоровчого характеру, також охоплює декілька позитивних аспектів:

по-перше це створення робочих місць на територіях, які не мають густозаселеного населення та промислово-виробничого потенціалу;

по-друге це розвиток інфраструктури у віддалених регіонах;

по-третє підприємництво це додаткове джерело фінансування розвитку територій;

по-четверте це сприяння культурному розвитку населення та сприйняття ним природних ресурсів, як необхідної життєвої складової.

Однак, враховуючи державницьку позицію, організація рекреаційного підприємництва також має враховувати і негативний фактор зростаючого попиту та потреби у рекреації населення і відповідне територіальне навантаження на природні ресурси місцевості та їхню ресурсну спроможність, тому підхід до розвитку підприємницької діяльності має мати виважений характер спрямований на забезпечення не тільки її використання, як ресурсного чи інвестиційного потенціалу для отримання доходу, а й їх збереження для наступних поколінь. З погляду на зростаючу тенденцію потреби населення до заміського відпочинку, вважаємо за необхідне, дещо актуалізувати нормативно-правову базу у підходах до встановлення поняття рекреаційності територій, оскільки до них, на нашу думку, варто також відносити і території пов'язані із організацією ведення зеленого туризму із відповідним забезпеченням контролю за охороною використання та інфраструктурного облаштування навколишнього середовища. Встановлення єдиних підходів та вимог природоохоронного характеру та забезпечення належного контролю за їх дотримання створить чіткі умови для організації і розуміння підходів до рекреаційного підприємництва, його можливостей та перспектив розвитку без порушення екологічних вимог.

Висновки. Рекреаційне підприємництво, як один з видів бізнесу має не тільки спрямування комерційного характеру, а й виступає фактором соціально-економічного та екологічного розвитку регіону. Вибір моделі здійснення рекреаційного підприємництва на природоохоронних територіях залежить не тільки від бажання власника бізнесу, а знаходиться під впливом зовнішніх факторів, які безпосередньо впливають на здатність бізнесу приносити дохід. Інвестиційні проекти із розвитку рекреаційного бізнесу сприяють розвитку інфраструктурних проектів, таких як облаштування доріг, водогону, каналізаційних мереж, освітлення, зон відпочинку, туристичних маршрутів, і це є першопричиною повільного розвитку рекреаційного підприємництва на природоохоронних територіях, оскільки фінансова складова інвестиційних проектів вимагає значних капіталовкладень у розвиток інфраструктури, тому цей бізнес-напрямок потребує додаткового законодавчого врегулювання та захисту вкладених інвестицій, оскільки зважаючи на необхідність вираховування особливий статус територій віддача у таких проектах є довготерміновою. Проблеми розвитку рекреаційних територій завдяки підприємницькій діяльності потребують уваги і з боку держави, і з боку місцевих органів влади, їх взаємодії із бізнесом в частині знаходження консенсусу щодо формування сприятливого ринкового середовища через систему економічного стимулювання, а саме: надання пільг, оподаткування, кредитування, напрямків розвитку та забезпечення рівних умов ведення бізнесу. Виходячи з цього, формування ефективного механізму здійснення рекреаційного підприємництва вимагає нормативно-правового врегулювання у частині встановлення єдиних підходів до природоохоронної діяльності не тільки рекреаційних територій, а й територій задіяних у сфері надання послуг із «зеленого» туризму та відпочинку. Функціональні моделі рекреаційного підприємництва на природоохоронних територіях України є ключовими інструментами для забезпечення сталого розвитку, збереження біорізноманіття та підвищення економічної ефективності цих територій.

Список використаних джерел:

1. Завербний А.С. Розвиток рекреаційного природокористування України за Євроінтеграційних умов: функціонально-управлінський аспект. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innsus_2023_1_4 (дата звернення: 27.05.2025).
2. Колесник Т., Багнета В. Особливості розвитку рекреаційного туризму в територіальних громадах регіону. *Економіка та суспільство*. 2024. (60). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-45> (дата звернення: 18.04.2025).
3. Омелячак Г. Особливості інноваційного розвитку туризму України в умовах війни та Євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 1(46). DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-14> (дата звернення: 18.04.2025).
4. Паска М., Графська О., Кулик О. Індустрія туризму у структурі національної економіки: інституційні аспекти та концептуальні основи. *Економіка та суспільство*. 2024. № (62). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-76> (дата звернення: 24.04.2025).
5. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 №256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (дата звернення: 04.05.2025).
6. Сущенко О.А. Інвестиційна складова розвитку туристичних дестинацій. *Центральноукраїнський науковий вісник*. 2022. Вип. 8(41). DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8\(41\).224-234](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8(41).224-234) (дата звернення: 12.04.2025).
7. Філюк С.М. Поняття і структура туристично-рекреаційного потенціалу України: економічний аспект. *Ефективна економіка*. 2023. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_1_25 (дата звернення: 04.05.2025).
8. Юхновська Ю.О., Діденко А.В., Риженко О.М., Омелячак Г. В., Корнелюк Б.В. Аналіз та вплив російського вторгнення на розвиток рекреаційного потенціалу України. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2024. № 1. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2024/1_2024/9.pdf (дата звернення: 27.04.2025).

References:

1. Zaverbnyj, A. S. (2023). Rozvytok rekreatsijnoho pryrodokorystuvannia Ukrainy za Yevrointehratsijnykh umov: funkcional'no-upravlins'kyj aspekt [Development of recreational nature use in Ukraine under the conditions of European integration: functional and management aspect]. *"Innovation and Sustainability"*. no. 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innsus_2023_1_4 (accessed April 27, 2025).
2. Kolesnyk, T. and Baghneta, V. (2024). Osoblyvosti rozvytku rekreacijnogho turyzmu v terytorialnykh ghromadakh rehionu [Features of recreational tourism development in territorial communities of the region]. *Ekonomika ta suspilystvo*. no. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-45> (accessed April 18, 2025).
3. Omeljchak, Gh. (2023). Osoblyvosti innovacijnogho rozvytku turyzmu Ukrainy v umovakh vijny ta Yevrointeghraciji [Peculiarities of innovative development of tourism in Ukraine in conditions of war and European integration]. *Stalyj rozvytok ekonomiky*. 2023. no. 1(46). DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-14> (accessed April 18, 2025).
4. Paska, M., Ghrafsjka, O. and Kulyk, O. (2024). Industrija turyzmu u strukturi nacionaljnoji ekonomiky: instyucijni aspekty ta konceptualjni osnovy [The tourism industry in the structure of the national economy: institutional aspects and conceptual foundations]. *Ekonomika ta suspilystvo*. no. 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-76> (accessed April 24, 2025).
5. Polozhennja pro rekreacijnu dijalnistj u mezhakh terytorij ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnogho fondu Ukrainy [Regulations on recreational activities within the territories and objects of the nature reserve fund of Ukraine]. Nakaz Ministerstva zakhystu dovykylja ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 26.07.2022 no. 256. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (accessed May 4, 2025).
6. Sushhenko, O.A. (2022). Investycijna skladova rozvytku turystychnykh destynacij [Investment component of the development of tourist destinations]. *Centralnoukrajins'kyj naukovyj visnyk*. no. 8(41). DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8\(41\).224-234](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8(41).224-234) (accessed April 12, 2025).
7. Filiuk, S.M. (2023). Poniattia i struktura turystychno-rekreatsijnoho potentsialu Ukrainy: ekonomichnyj aspekt [Concept and structure of tourism and recreation potential of Ukraine: economic aspect]. *"Efektyvna ekonomika"*. no. 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_1_25 (accessed May 4, 2025).
8. Jukhnovsjka, Ju.O., Didenko, A.V., Ryzhenko, O.M., Omeljchak, Gh. V. and Korneljuk, B.V. (2024). Analiz ta vplyv rosijjskogho vtorghnennja na rozvytok rekreacijnogho potencialu Ukrainy [Analysis and impact of the Russian invasion on the development of the recreational potential of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony. Serija: Ekonomika ta pidpryjemnytvo*. no. 1. Available at: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2024/1_2024/9.pdf (accessed April 27, 2025).